

УДК 343.211.6

Є.О. ПИЛИПЕНКО, Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

Є.С. НАЗИМКО, Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ

Ключові слова: соціальна обумовленість, моральність, суспільство, залишення в небезпеці

Життя людини відноситься до найважливішої цінності будь-якої держави. Релігія, мораль і право майже всіх держав визнають його пріоритет, «не вбий» є однією з біблейських заповідей. Загальна декларація прав людини (ст.3), Конституція України (ст.3), проголошуючи права та свободи людини найвищою соціальною цінністю, гарантують право кожного на життя та здоров'я [1, с.3]. Однак, закріплення в документі права людини на життя без забезпечення заходів захисту буде тільки декларацією. Необхідно встановлення реальних санкцій за посягання на нього. Правова захисна функція покладена на кримінальне право, для якого охорона життя та здоров'я від злочинних посягань є найважливішою функцією. Згідно з цією специфікою, кримінальне законодавство постійно змінюється у напрямку збільшення рівня правового захисту людини як головної соціальної цінності.

Особливості кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці досліджували такі вчені, як Л.А. Андрєєва, А.С. Горелік, І.І. Горелік, М.А. Горбатова, Т.В. Кирпиченко, П.І. Орлов, П.Л. Портнов, В.В. Сташис, В.І. Ткаченко та інші. Однак питанням соці-

альної обумовленості кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці приділено недостатньо уваги. Зазначене й обумовлює обрання за мету цієї статті дослідження соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці.

Представники гуманітарних наук визначали, що людина – це соціальна істота, яка не може нормально розвиватися поза суспільством, питанню взаємодопомоги також приділяють чимало уваги [2, с.10].

Сьогодні кожна людина відчуває на собі шкідливі наслідки будь-яких епідемій, техногенних катастроф, зміни в екологічному стані природи тощо, але щоб побороти ці проблеми потрібне поєднання сил та можливостей усіх без винятку людей, кожного члену суспільства. Більш того, всі сфери сучасного життя людей насичені різноманітними досягненнями наукового прогресу, що виражається у використанні засобів, які відносяться до джерел підвищеної небезпеки, а їх безпечно використання можливе тільки у злагодженій роботі та взаємодії саме у колективі.

Також, треба зазначити, що членами суспільства кожної без винятку держави завжди будуть такі люди, що не мають можливості турбуватися про себе за будь-якими причинами: малолітство, старість, хвороба, фізичні або психічні недоліки або будь-який інший безпорадний стан. Зазначені люди не можуть повноцінно жити без допомоги та підтримки іншої людини, не зможуть забезпечити себе усім необхідним, а отже загинуть без суспільства. Взаємодопомога – це основа моральності в суспільстві.

Відносини взаємодопомоги в науковій літературі трактують як діяльність по наданню різного характеру допомоги особам, що її потребують. За своєю моральною складовою вона охоплює великий спектр життєвих ситуацій, які трапляються в усіх сферах життєдіяльності людини, а також усі випадки знахо-

дженні людини у складному становищі. До такого становища можна віднести не тільки обставини, в умовах яких є загроза завданню шкоди життю людини, а також хвороби, фізіологічні розлади, депресії, нервові зриви, складні фінансові умови, соціальна ізоляція тощо [3, с.18–19].

Однак, не кожна з вищезазначених ситуацій може бути підставою з юридичної точки зору для покладання обов'язку надання допомоги іншим особам, оскільки більшість з таких ситуацій може бути подолана кожною дорослою людиною самостійно без залучення інших осіб. Тому, з юридичної точки зору покладання обов'язку надання допомоги повинно розповсюджуватись тільки на ті ситуації, що стосуються життєво важливих інтересів людини, коли безпосередньо знаходиться під загрозою саме життя людини.

Таким чином, надання допомоги повинно мати риси необхідності, бути обов'язковою умовою для попередження подальшого негативного впливу розвитку подій та настання істотних шкідливих наслідків [4, с.44–45].

Серед прав людини, що відносять до основних та невід'ємних, міжнародні нормативно-правові акти називають: право на життя, свободу та особисту недоторканність, право власності, невтручання в особисте та сімейне життя, на відпочинок тощо [3, с.3]. Стаття 3 Конституції України зазначає людину, його життя та здоров'я, гідність, недоторканність є найвищою соціальною цінністю.

Право на життя – головне невід'ємне право людини. Воно полягає в тому, що кожен має право розпоряджатися своїм життям самостійно та передбачає недопустимість ні за яких умов позбавлення життя будь-якої людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Згідно ст.27 Конституції України обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє

життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [1, с.9].

Також, як вже зазначалося раніше, окрім права на життя, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Це право передбачає можливість людини безперешкодно розпоряджатися своїми здібностями з метою забезпечення власних життєво необхідних потреб.

Так, згідно ст.29 Конституції України ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання [1, с.9–10].

Що стосується права на власність, то треба зазначити, що кожна людина має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості (ст.41 Конституції України).

Однак, усі зазначені в Конституції права людини породжують відповідні обов'язки щодо вчинення відповідних дій, направлених на їх забезпечення та реалізацію. Це, перш за все, стосується держави, оскільки саме вона бере на себе обов'язок щодо їх забезпечення (ст.3 Конституції України).

Проведення ефективної державної політики в галузі забезпечення охорони життя, здоров'я, соціальних, майнових та інших невід'ємних прав людини передбачає широке застосування засобів саме правового характеру. Велику роль у стимулюванні належної поведінки кожної людини відіграє накладення заборони на вчинення конкретних дій, а та-

кож відповідальності за невиконання зазначеної заборони. Тому кримінальне право є дуже важливим засобом саме для забезпечення та захисту прав кожної людини.

В кримінальному законі відображається стан суспільства, тому що він пов'язаний зі своїм часом і станом суспільства в цей час. Моральність надавала значний вплив на зміст норм кримінального права. У свою чергу, кримінально-правові норми теж надавали великого впливу на норми моральності. Кримінально-правові норми формулюються як заборони і тоді, коли загрожують покаранням за злочинну бездіяльність (недбалість, ненадання допомоги та ін.). Ці норми забороняють пасивну поведінку там, де людина могла та зобов'язана була не припускати шкідливих наслідків. Це в деякій мірі забезпечує певне моральне виховання громадян. У певні періоди розвитку суспільства, коли моральність кожної людини майже відсутня, саме кримінальне право сприяє вихованню моральної правосвідомості. Одним із факторів виховання соціальної відповідальності та моральної поведінки виступає кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці, тому злочини проти безпеки людини займають значне місце в кримінальному законодавстві [5, с.54].

Обґрунтована важливість встановлення кримінальної відповідальності за залишення без допомоги людини, що знаходиться в небезпечному стані, з чого не можна виходити тільки з логіки «чистого розуму». Саме тут необхідне поєднання декількох компонентів: соціальних законів розвитку, моральності суспільства тощо. Саме ці норми, в яких закон встановлює активні дії щодо захисту іншої людини, в найбільшій мірі відображають моральний зміст кримінального права. З цих позицій, бездіяльність людини, що не надає допомоги людині, що знаходиться в небезпечному для життя стані, коли вона могла бути надана без особливого ризику для

себе, є не тільки аморальним проступком, але й злочином. Кримінальна відповідальність за таку злочинну поведінку корисна для всього суспільства і для кожного громадянина окремо, оскільки життя людини, що знаходиться в небезпечному стані, буде захищене нормою кримінального законодавства. Моральна вимога надання допомоги може бути висунута державою до свого громадянина, оскільки це не суперечить найвищим задачам держави, однією з яких є охорона життя людини [6, с.28].

Залишаючи непокараними такі дії, суспільство робить черговий крок до моральної деградації. З точки зору філософії, релігії, моральності та права кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці є соціально обумовленою. Існування в кримінальному законодавстві норми, що встановлює відповідальність за залишення в небезпеці, є важливим засобом правового захисту безпеки життя та здоров'я людини, що позбавлена можливості самостійно вжити заходів до самозбереження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : за станом на 1 груд. 2002 р. – Х. : Олант, 2002. – 48 с.
2. Мурашко Л.О. Начальные виды социальной нормативности / Л. О. Мурашко // Журнал российского права. – 2002. – № 2. – С. 53–56.
3. Всеобщая декларация прав человека 1948 г.: по состоянию на 1 апреля 1989 г. –М. : Наука, 1989. – 7 с.
4. Дробницкий О. Г. Проблемы нравственности / О. Г. Дробницкий. – М. : Наука, 1977. – 46 с.
5. Кондрашова Т. В. Проблемы уголовной ответственности за преступления против жизни, здоровья, половой свободы и половой неприкосновенности : монография / Т. В. Кондрашова. – Екатеринбург : Гуманитарный ун-т, 2000. – 384 с.

6. Орлов П. І. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці потерпілого / П. І. Орлов. – Х. : Юрист, 1982. – 90 с.

Пилипенко Є. О. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці / Є. О. Пилипенко, Є. С. Назимко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 737–740 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11peozvn.pdf>

Розглядаються питання соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці, що передбачено ст.135 КК України. Приділяється увага стану розвитку та моральності суспільства, що позначило появу складу злочину «Залишення в небезпеці».

***

Пилипенко Е.А., Назимко Е.С. Социальная обусловленность уголовной ответственности за оставление в опасности

Рассматриваются вопросы социальной обусловленности уголовной ответственности за оставление в опасности, предусмотренное ст.135 УК Украины. Уделяется внимание состоянию развития и нравственности общества, что послужило появлению состава преступления «Оставление в опасности».

***

Pilipenko E.A., Nazimko E.S. Social Conditionality of the Criminal Liability for Dereliction in Danger

Questions of social conditionality of criminal liability for abandonment in danger, provided by the clause 135 of the Criminal Law of Ukraine are considered. Attention is paid to state of development and morals of the society, which has created corpus delicti «Abandonment in danger».